

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ІСПИТУ З ЕКОНОМІКИ

Програма вступного іспиту з економіки орієнтована на творче і поглиблене осмислення і демонстрацію вступниками розуміння сучасних економічних систем на всіх їх рівнях, закономірностей їх функціонування і розширеного відтворення, на комплексне пізнання шляхів ефективного використання обмежених виробничих ресурсів і шляхів досягнення максимальних кінцевих результатів у задоволенні зростаючих потреб людей. Програма націлює вступників на поглиблене ознайомлення з теоріями різних економічних напрямів, шкіл і течій, а також з теоріями вітчизняних економістів. Вона ставить своїм завданням надати вступникам методологічну і методичну допомогу в процесі їхньої підготовки до здачі вступного іспиту з економіки при вступі до аспірантури.

Розділ 1. Загальні засади суспільного виробництва та закономірностей його розвитку

1.1. Економічна теорія: предмет і специфіка методології

Зародження і розвиток економічної теорії. Основні напрями, школи і течії в економічній теорії.

Об'єкт і предмет економічної теорії. Економічна теорія та її основні складові: політична економія і економікс; мікроекономіка і макроекономіка.

Категорії, закони і принципи економічної теорії. Система економічних законів. Позитивна і нормативна економічна теорія.

Теоретико-методологічні засади аналізу суспільного виробництва. Всезагальні методи пізнання. Економічний аналіз і синтез. Індукція і дедукція як взаємодоповнюючі методи дослідження. Метод наукової абстракції. Спостереження як джерело економічних знань. Статистичний аналіз. Економіко-математичні методи дослідження. Гіпотези. Експерименти. Узагальнення.

Функції економічної теорії як науки. Економічна теорія і обґрунтування економічної політики. Економічна теорія і ідеологія.

Місце економічної теорії в системі економічних наук.

1.2. Виробництво матеріальних благ і послуг як першооснова життєдіяльності суспільства

Фактори виробництва та їх джерела. Виробництво і межа виробничих можливостей суспільства. Обмеженість і платність ресурсів. Продуктивні сили суспільства. Суспільний продукт.

Загальні властивості продукту. Структура і форми суспільного продукту.

Структура продуктивних сил. Показники розвитку продуктивних сил. Технологічний спосіб виробництва. Матеріальне і нематеріальне виробництво

Продуктивність праці та її показники.

1.3. Економічна система та її структура. Типи економічних систем

Економічні відносини та їх пофазна структура. Соціально-економічні, організаційно-економічні та техніко-економічні відносини.

Економічна система. Діалектичний взаємозв'язок економічних відносин з продуктивними силами. Спосіб виробництва.

Економічні відносини та економічні закони. Система економічних законів. Загальні теоретичні засади використання економічних законів людьми.

Загальна структура економічної системи суспільства. Типи економічних систем. Концепції історичних етапів економічного розвитку.

1.4. Власність як основа соціально-економічного устрою суспільства

Суть відносин власності. Власність, привласнення і відчуження: діалектика взаємозв'язку. Теорії власності.

Власність на засоби виробництва як суспільний спосіб поєднання працівника із засобами виробництва.

Типи і форми власності на основні фактори виробництва. Власність на засоби виробництва та її вплив на суспільний устрій праці. Власність на предмети споживання. Інтелектуальна власність.

Юридична форма власності. Теорія «пучків» прав власності.

Економічний устрій суспільства та його основні сучасні види. Суспільно-економічна формація.

1.5. Людина в системі сучасного виробництва

Людина в системі економічних відносин. Розвиток людини - кінцева мета сучасного виробництва.

Науково-технічний прогрес і зміна ролі людини у виробництві. Зміна змісту праці.

Формування суспільства знань. Гуманізація виробництва як складова соціально-економічного прогресу. Соціальні вимоги до техніки і технології, і Демократизація соціально-економічних відносин та їх форми прояву. Соціалізація і гуманізація.

1.6. Вплив неекономічних інститутів на суспільне виробництво

Проблеми економічної поведінки з позицій неоінституціоналізму. Критика принципу раціональності та методологічного індивідуалізму.

Феномен власності: теорія прав власності. Визначення прав власності. Проблема специфікації (розмивання) прав власності як ядро сучасної і інституціональної теорії.

Фактор влади в економіці. Зони владного простору: організація, мегакорпорація, уряд, міжнародні організації, держава. Панування суб'єктів влади. Економічні свободи і владні дії.

Національний менталітет і економіка: ступінь адекватності. Особливості українського менталітету.

Формальні і неформальні інститути. Удосконалення формальних інститутів як умова економічного прогресу. Еволюція неформальних інститутів.

1.7. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші

Натуральна (традиційна) форма організації виробництва. Суть і риси натурального господарства та його історичні межі.

Товарна форма організації виробництва. Причини та умови виникнення товарного виробництва, його суть та основні ознаки. Суб'єкти і об'єкти товарних відносин в сучасних умовах.

Товар як економічна категорія. Основні властивості товару.

Теорії вартості товару: трудова, суб'єктивно-психологічна, неокласична.

Гроші. Виникнення і розвиток грошових відносин. Суть та функції грошей. Альтернативні теорії грошей.

Грошовий обіг та його закони. Гроші і ціна. Сталість грошового обігу. Грошові реформи.

Еволюція грошей. Сучасна грошова система.

Форми товарного виробництва: проста і розвинена: спільні риси та відмінності.

Закон вартості, його функції та його роль у товарному виробництві.

1.8. Ринок як підсистема сучасної економіки

Інституціональні основи ринкової економіки. Ринкові відносини, їх суб'єкти і об'єкти. Визначення ринку: альтернативні теорії. Функції ринку. Умови формування і розвитку ринку. Попит і ..пропозиція. Ринкова рівновага. Ринкова ціна: механізм формування і функції. Конкуренція та її суть. Функції та форми конкуренції. Конкуренція і монополія. Досконала і недосконала конкуренція. Конкуренція і моделі ринків. Особливості ринкових відносин в Україні.

1.9. Капітал і наймана праця

Первісне нагромадження капіталу як передісторія капіталістичного суспільства. Перетворення грошей у капітал.. Загальна формула руху капіталу. Капітал як історична економічна категорія.

Капіталісти як власники капіталу. Функції капіталіста як власника і підприємця. Теорії капіталу.

Капітал і наймана праця: особливості взаємозв'язку і взаємозалежності. Наймана праця. Вартість робочої сили: дискусійні аспекти.

Розділ 2. Мікроекономіка. Економічна поведінка виробників

2.1. Підприємство в системі суспільного виробництва і ринкових відносин.

Підприємництво

Підприємство як суб'єкт ринкових відносин. Основні організаційні форми підприємства. Підприємство як закупівельна система, товаровиробник та продавець.

Підприємство і підприємництво. Суть підприємництва і умови його існування. Мотивація поведінки підприємця: ідо виробляти, як виробляти, для кого виробляти, який зиск мати.

Фактор часу та період існування підприємства. Фактори виробництва підприємства. Параметри виробничої функції на підприємстві. Організація процесу виробництва. Закон спадної віддачі ресурсів і його використання.

Продукція підприємства та її економічні форми. Сукупний, середній та граничний продукт. Складові вартості новоствореної продукції та їхня погалузєва диференціація. Повна вартість товарної продукції підприємства та її структура за якісними ознаками.

2.2. Капітал підприємства і його оборот

Первісне нагромадження капіталу - вихідна умова становлення підприємства, підприємництва та найманої праці.

Кругообіг підприємницького капіталу і його стадії. Функціональні форми капіталу підприємства.

Оборот капіталу і вартості реалізованої продукції. Час обороту і його складові. Основний і оборотний капітал підприємства.

Зношення основного капіталу та його види. Амортизація. Теорії амортизації. Проблеми оновлення основного капіталу.

Оборотний капітал і його структура. Взаємозв'язок основного і оборотного капіталу в процесі виробництва товарів.

2.3. Витрати виробництва та ціна. Валовий дохід і підприємницький дохід

Концепції витрат виробництва. Види витрат. Альтернативні витрати. Сукупні, середні та граничні витрати. Особливості динаміки постійних, змінних та середніх витрат при зростанні виробництва. Закон зростання граничних витрат.

Витрати підприємства і витрати суспільства. Витрати переливу та їх особливості. Трансформація вигод переливу.

Витрати виробництва у довгостроковому періоді. Загальні, граничні та середні витрати. Конкуренція і витрати виробництва підприємства в довгостроковому періоді.

Прибуток і його суть. Теорії прибутку. Види прибутку. Підприємницький прибуток і чистий (економічний) прибуток. Прибуток підприємства у довгостроковому періоді в умовах досконалої конкуренції. Прибуток як кінцевий результат діяльності підприємства: функції прибутку.

Витрати виробництва і ціна. Види цін. Цінові детермінанти пропонування. Ціна як ринковий стимул пропонування.

Валовий дохід підприємства. Трактовки валового доходу. Проблеми розподілу валового доходу і прибутку підприємства. Податки та платежі з доходів підприємства.

2.4. Заробітна плата, її економічні основи, форми і системи

Економічні основи заробітної плати. Теорії заробітної плати. Вартість робочої сили, результати праці і заробітна плата. Зовнішні витрати і заробітна плата. Функції заробітної плати.

Форми і системи заробітної плати. Почасова і відрядна форми заробітної плати. Ставка заробітної плати. Комбінована і комісійна форми заробітної плати.

Сучасні системи заробітної плати. Тарифна система. Почасово-преміальна система. Відрядно-преміальна система. Колективні системи оплати праці. Система участі робітників у прибутках. Структура заробітної плати персоналу.

Величина заробітної плати і закономірності її зміни. Номінальна і реальна заробітна плата. Мінімальна заробітна плата та її критерії. Заробітна плата і продуктивність праці. Вплив перерозподілу на заробітну плату. Проблеми вищої і нижчої межі заробітної плати. Диференціація заробітної плати: необхідність і значення.

2.5. Акціонерне товариство як сучасна форма підприємництва. Корпоративний капітал

Акціонерне товариство (корпорація) і його основні риси. Види акціонерних товариств. Акції, їх зміст і соціально-економічне значення. Дивіденд.

Внутрішні і зовнішні джерела формування акціонерного капіталу. Суть, і форми прояву корпоративного капіталу. Реальний і фіктивний капітал. Функції фіктивного капіталу. Курс акцій і закономірності його руху. Ринок цінних паперів акціонерного товариства. Фондова біржа.

Прибуток акціонерних товариств та його джерела. Розподіл прибутку акціонерних товариств. Особливості функцій прибутку в системі корпоративних підприємств.

Проблеми розвитку акціонерних товариств в Україні.

2.6. Позичковий капітал і підприємницька діяльність. Банківська і кредитна системи

Позичковий капітал, його необхідність і сутність. Рух позичкового капіталу і його форми. Позичковий процент та його джерела. Норма позичкового процента.

Вплив зміни ставки процента на обсяг підприємницьких інвестицій. Обґрунтування інвестиційних та інноваційних рішень.

Поняття поточної, або дисконтованої вартості, методика її обчислення. Ризик в інвестуванні та оцінка надійності вкладень.

Кредит як форма руху позичкового капіталу. Форми кредиту. Комерційний і банківський кредит. Коротко-, середньо-, і довгостроковий кредит. Банки та їх функції. Банки і підприємництво. Джерела банківського прибутку. Проблеми розвитку позичкових відносин і банківського підприємництва в Україні.

2.7. Підприємництво в аграрній сфері

Аграрне виробництво - особлива сфера вкладання капіталу і праці. Відносини власності у сільському господарстві. Ринкові відносини в аграрному секторі.

Форми господарювання у сільському господарстві та їх особливості в окремих країнах. Фермерські господарства. Колективні і державні господарства. Особливості концентрації і централізації виробництва і капіталу у сільському господарстві.

Проблеми розподілу валової і чистої доданої вартості у землеробстві. Оренда землі. Теорія ренти. Земельна рента: суть і форми. Неокласична теорія рентних доходів. Диференціальна рента. Проблеми абсолютної ренти. Монопольна рента. Земельний податок.

Ціна на сільськогосподарську продукцію. Необхідність і сутність цінового паритету. Державна підтримка сільського господарства.

2.8. Сучасні ринкові структури. Монополія і конкуренція

Поняття чистої монополії та її основні ознаки. Вибір монополіста ціни та обсягу виробництва. Правило максимізації прибутку. Рівновага підприємства-монополіста у довгостроковому періоді.

Олігополія: конкуренція і ринок. Особливості ціноутворення на олігополістичному ринку за некооперативної і кооперативної поведінки. Схильність олігополії до контролю над ринком, цінами і виробництвом. Методи ціноутворення.

Особливості монополістичної конкуренції. Диференціація виробів і технологічна монополія. Еластичність попиту за монополістичної конкуренції. Визначення оптимального обсягу виробництва та цінова політика.

Антимонополіне законодавство і роль держави в контролюванні економічної діяльності монополій та олігополій.

2.9. Ринки виробничих ресурсів

Ринки факторів виробництва, їх функції в економіці. Загальні проблеми формування цін на ресурси і попиту на них. Споживання факторів виробництва: цілі і обмеження.

Вплив різновиду структури ринку на похідний попит на ресурси. Особливості поведінки підприємця-покупця на монопсонічному та олігопсонічному ринках ресурсів.

Монопольний ринок товару та ринок факторів виробництва. Функція монопольного похідного попиту.

Правило використання ресурсів. Оптимальне співвідношення ресурсів: правило найменших витрат і правило максимізації прибутку.

Ринок землі: попит, пропозиція і ціна. Ціна землі як особливого ресурсу. Проблеми формування ринку землі в Україні.

2.10. Ринок праці: визначення ціни праці і найм робочої сили

Пропозиція і попит на працю на конкретних ринках і заробітна плата. Модель чистої конкуренції. Граничні витрати підприємця від найманої праці. Обґрунтування рішення про наймання. Формування галузевого та ринкового попиту на працю.

Попит монополії на працю і монопольна рівновага. Монопсонічний ринок. Прийняття рішення про наймання на монопсонічному ринку праці.

Монопольна влада продавців праці. Модель ринку праці з урахуванням профспілок. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили, рівнем заробітної плати та продуктивності праці.

Двостороння монополія і визначення реального рівня заробітної плати. Дискримінація на ринках робочої сили, і

Розділ 3. Макроекономіка. Закономірності функціонування національної економіки

3.1. Суспільне відтворення. Валовий внутрішній продукт

Суть і види економічного відтворення. Відтворення всіх елементів економічної системи. Просте і розширене відтворення. Звужене відтворення.

Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва. Сутність СНР та її відмінність від системи БНГ. Етапи розвитку СНР. Методологічні принципи побудови системи національних рахунків. Основні категорії системи національних рахунків: додана вартість, інституційні одиниці, сектори, операції, рахунки. Переваги та обмеження СНР. Модель міжгалузевого балансу В.Леонтьєва.

Основні макроекономічні показники: національний обсяг виробництва, загальний рівень цін, зайнятість. Валовий випуск. Проміжне споживання. Валовий внутрішній продукт (ВВП). Методи обчислення ВВП: виробничий, розподільчий, кінцевого використання. Визначення ВВП Інститутом статистики ООН. Характерні ознаки ВВП. Визначення кінцевої і проміжної продукції, доданої вартості. Подвійний рахунок та його виключення. Динаміка ВВП в Україні. Валовий національний дохід. (ВНД). Співвідношення ВВП і ВНД.

Співвідношення між основними показниками системи національних рахунків (СНР). Валові та чисті показники. Національний дохід. Особистий дохід. Дохід кінцевого використання.

Номінальний та реальний ВВП. Поточні та постійні ціни. Темп росту та темп приросту реального ВВП. Індекс цін та дефлятор. Інфлювання та дефлювання ВВП. Індеси Ласпейреса, Пааше та Фішера. Фактичний та потенційний обсяг національного виробництва.

ВВП та суспільний добробут. Особливості макроекономічних показників. Неринкові операції. Зростання вільного часу. Поліпшення якісних характеристик продукції. ВВП та навколишнє середовище. Тіньова економіка. Методика обчислення обсягів тіньової економіки. Чистий економічний добробут.

Нові макроекономічні показники: індекс використання людського потенціалу, рівень економічної свободи, рівень глобалізації економіки.

Рух і розподіл ВВП. Функціональний розподіл доходу. Особистий розподіл доходу. Соціальна структура суспільства. Середній клас. Проблеми бідності і розшарування. Показники нерівномірності розподілу доходів у суспільстві: крива Лоренца, коефіцієнт Джині, децильний коефіцієнт та ін. Роль держави у перерозподілі доходів. Засоби зменшення нерівності у розподілі доходів.

Економічна ефективність і соціальна справедливість.

3.2. Макроекономічна нестабільність: кризи, інфляція та безробіття

Циклічність як загальна форма економічної динаміки. Сутність та структура економічного циклу. Види економічних циклів. Ділові (середні) цикли та їх фази.

Класифікація і періодичність криз. Теорії економічних криз. Великі цикли. Аграрні і структурні кризи. Особливості економічної кризи в Україні.

Зайнятість і безробіття. Повна зайнятість та виробничий потенціал і ефективність виробництва. Неповна зайнятість та рівень безробіття. Види безробіття. Закон Оукена та втрати економіки від безробіття.

Інфляція та її темпи. Види інфляції. Інфляція попиту та інфляція затрат. Дефляція та стагфляція.

3.3. Макроекономічна рівновага

Макроекономічний кругообіг в умовах ринкової економіки і державного регулювання. Аналіз потоків витрат, доходів та продуктів. Роль держави в макроекономічному кругообігу. Умови економічної рівноваги.

Сукупний попит. Фактори сукупного попиту.

Сукупна пропозиція. Крива сукупної пропозиції. Кейнсіанський, проміжний та класичний відрізки кривої сукупної пропозиції. Модель «Сукупний попит - сукупна пропозиція» як модель економічної рівноваги.

Витратні моделі економічної рівноваги. Метод «витрати - випуск». Метод «вилучення - ін'єкції» та його графічне відображення. Мультиплікативний вплив сукупних витрат на валовий внутрішній продукт.

Рівноважний ВВП в умовах неповної та повної зайнятості.

3.4. Зайнятість, відтворення робочої сили та їх регулювання

Зайнятість: суть і форми. Теорії зайнятості. Повна зайнятість, виробничий потенціал і ефективність виробництва. Структура сукупної робочої сили суспільства.

Зайнятість та відтворення сукупної робочої сили. Неповна зайнятість і рівень безробіття. Причини неповної зайнятості. Види і форми безробіття.

Роль сукупного ринку праці у формуванні зайнятості та відтворенні робочої сили.

Проблеми повної зайнятості в умовах ринкової економіки. Державне регулювання зайнятості та його методи.

Фактори розширеного відтворення робочої сили. Роль держави у відтворенні робочої сили. Закон зростання кваліфікації та професійної підготовки робочої сили.

Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні.

3.5. Господарський механізм у системі макроекономічного регулювання

Суть господарського механізму і його основні елементи. Господарський механізм і економічні закони. Суб'єкти господарського механізму.

Держава як суб'єкт господарського механізму і макроекономічного регулювання. Межі ринкових відносин. Теореми А.Сміта і Р.Коуза. Обмеження ринкового механізму та необхідність державного втручання в економіку. Основні економічні функції держави. Держава як виробник. Суспільні блага і послуги. Квазісуспільні блага. Суспільні виграти виробництва і витрати виробництва на рівні підприємства.

Класична теорія макроекономічного регулювання. Основні положення кейнсіанської теорії державного втручання в економіку.

Альтернативні теорії макроекономічного регулювання. Монетаристська теорія та її основні елементи. Теорія пропонування.

3.6. Фінансова система і фінансова політика. Механізм грошово-кредитної політики

Необхідність, сутність і функції фінансів. Державний бюджет. Податки: система і еволюція. Крива Лаффера.

Державні витрати і сукупний попит. Мультиплікатор державних витрат і податків.

Фіскальна політика та бюджетний дефіцит. Стимулююча фіскальна політика як фактор бюджетного дефіциту. Способи збалансування державного бюджету. Державний борг: необхідність і проблеми його покриття.

Грошово-кредитне регулювання економіки. Основні інструменти грошового пропонування. Вплив грошово-кредитної політики на рівень національного виробництва.

Кредитна система та механізм її дії. Рівні кредитної системи. Центральні і комерційні банки.

3.7. Економічне зростання

Економічне зростання і економічний розвиток. Матеріальні фактори економічного зростання. Теорії економічного зростання.

Модель економічного зростання Харрода-Домара: фактори та умови.

Модель економічного зростання Солоу. Фактори економічного зростання в моделі Солоу в довгостроковому і короткостроковому періодах. Продуктивність праці як головна умова економічного зростання.

Глобальні проблеми зростання економіки України.

Розділ 4. Основні сучасні соціально-економічні системи та їх еволюція. Світове господарство

4.1. Економічні системи капіталізму вільної конкуренції та монополістичного капіталізму

Економічна система капіталізму вільної конкуренції: суть і основні ознаки. Об'єктивні основи та шляхи виникнення і розвитку капіталістичної системи. Роль ринку в регулюванні економіки капіталізму. Наймана праця та оплата праці.

Економічна система монополістичного капіталізму. Концентрація і централізація виробництва та капіталу. Виникнення монополій та їх форми.

Фінансово-монополістичний капітал і його суть. Фінансово-монополістичні групи. Фінансова олігархія.

Державно-монополістична стадія еволюції капіталістичної економічної системи.

4.2. Економічна система сучасного капіталізму

Суть і ознаки змішаної економічної системи. Приватний і державний сектори економіки. Акціонерний капітал у сучасних умовах.

Межі ринку. Державне регулювання економіки.

Сучасні методи державного регулювання змішаної економіки. Перерозподіл державою національного доходу і ресурсів. Межі державного втручання в економіку.

Роль держави в регулюванні цін. Регулювання заробітної плати. Профспілки і ринок праці. Колективні договори між підприємцями і трудовими колективами. Заробітна плата та її динаміка.

Монополії і олігополії в умовах регульованого капіталізму. Соціальне партнерство.

Соціально-економічний прогрес та історичні перспективи економічної системи змішаного капіталізму.

4.3. Економічна система соціалізму: теорія і практика

Теорія і практика економічної системи соціалізму. Соціалізм і адміністративно-командна економіка.

Механізм функціонування соціалістичної адміністративно-командної економіки: директивне планування і централізоване управління. Державна власність та її межі.

Теорія і практика товарно-грошових відносин за адміністративно-командній системі. Планове ціноутворення.

Доходи населення, їх структура і принципи формування. Суспільні фонди споживання.

Суперечності одержавленої економічної системи та їх загострення в середині 80-х років 20 сторіччя. Загальна криза і розпад світової системи соціалізму.

4.4. Закономірності та особливості розвитку перехідних економік. Економічна система України

Зміст перехідної економіки: загальне і особливе. Об'єктивні чинники перехідного стану. Риси і типи перехідної економіки. Локальні і глобальні перехідні процеси.

Особливості економічних відносин і різноманітність форм еволюції країн, що розвиваються.

Економічний устрій в умовах переходу до соціально-орієнтованої економічної системи. Формування інституційних і економічних умов переходу до нової системи господарювання. Суперечності перехідної економіки.

Роздержавлення і приватизація власності в постсоціалістичних країнах. Форми власності. Становлення і розвиток підприємництва.

Змішана економіка і соціально-економічні перетворення у постсоціалістичних країнах. Структура змішаної економіки.

Формування сучасних ринкових відносин і ринкової інфраструктури. Становлення державного і ринкового механізмів регулювання економіки і зайнятості.

Особливості ринкової трансформації української економіки. Характеристика економічного устрою в Україні.

4.5. Світове господарство: суть і структура

Світове господарство: етапи становлення і розвитку. Структура світового господарства.

Міжнародний поділ праці і спеціалізація. Міжнародні економічні відносини.

Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання.

Світогосподарські зв'язки та їх форми. Міжнародна торгівля та її економічні основи.

Сутність і форми міжнародного руху капіталів: його масштаби і динаміка.

Міжнародні валютно-фінансові відносини. Міжнародна валютна система, валютні ринки і валютний курс.

Міжнародні валютно-фінансові організації.

4.6. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України

Причини виникнення та суть глобальних проблем. Основні глобальні проблеми сучасності.

Екологічна криза та форми її прояву. Паливно-енергетична і сировинна проблеми.

Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України. Міжнародне співробітництво в розв'язанні глобальних проблем та розвитку світового господарства.

Розділ 5. Історія економіки та економічної думки

5.1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки

Історія економіки та економічної думки як наука. Господарство як підсистема суспільства та об'єкт економічної науки. Предмет, методи та завдання курсу. Етапи та напрями розвитку історії економіки та економічної

думки. Критерії періодизації господарського розвитку суспільства. Цивілізаційний підхід в дослідженні стадій господарського розвитку.

5.2. Господарство та економічна думка на етапі ранніх цивілізацій (до VIII ст. до н.е.)

Форми господарства у первісному суспільстві. Економічна думка країн Давнього Сходу, Єгипту, Месопотамії. Цивілізація Шумеру. Особливості її господарського розвитку. Закони Хамурапі. Трипільська культура в давній історії України.

5.3. Господарський розвиток та економічна думка в період формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. - XV ст. н.е.)

"Осьовий час" та формування Східної і Західної цивілізацій. Економічна думка античного світу. Стародавня Греція - Платон, Аристотель. Стародавній Рим - брати Гракхи, Варрон, Колумелла.

Особливості господарського розвитку доби середньовіччя. Пам'ятки суспільно-економічної думки. "Салічна правда". "Капітулярій про вілли". Економічні погляди каноністів. Хома Аквінський.

Економічний розвиток Давньоруської держави. Пам'ятки економічної думки. "Руська правда", "Повість минулих літ", "Повчання дітям" Володимира Мономаха. Галицько-Волинський літопис.

5.4. Формування передумов виникнення ринкового господарства та їх ' відображення в економічній думці (XVI - перша половина XVII ст.).

Передумови формування ринкового господарства в суспільствах Європейської цивілізації. Роль Великих географічних відкриттів у первісному нагромадженні капіталу. Зародження мануфактурного виробництва, формування ринку праці.

Меркантилізм. Історичні умови виникнення та етапи розвитку. Теорія грошового (С.Стаффорд, Г.Скаруффі) та торгового (Т.Мен, А.Монкрет'єн) балансу. Економічна політика меркантилізму і сучасність.

5.5. Розвиток ринкового господарства в суспільствах Європейської цивілізації та його відображення в економічній думці (друга половина XVII - 60-ті рр. XIX ст.)

Основні закономірності розвитку ринкового господарства в країнах Європейської цивілізації. Буржуазно-демократичні революції, їх суть і значення для ринкового перетворення суспільства. Промисловий переворот. Формування інститутів ринкової економіки. Форми господарства: мануфактура, фабрика, акціонерні товариства, домогосподарство. Роль і місце держави в ринковій економіці.

Виникнення класичної школи політичної економії. Зародження ідей класичної економічної теорії у працях П.Буагільбера. Критика меркантилізму. Школа фізіократів: Ф.Кене, А.Тюрго. Вчення фізіократів про чистий продукт, сутність капіталу, класову структуру суспільства. Проблема відтворення суспільного продукту в «Економічній таблиці» Ф.Кене.

Економічне вчення А.Сміта як перша спроба системного аналізу ринкової економіки. Теорія цінності. Вчення про розподіл праці. Дослідження проблем заробітної плати, прибутку, проблем відтворення.

Д.Рікардо - економіст епохи промислового перевороту. Теорія цінності. Трактатування капіталу, заробітної плати, земельної ренти.

Особливості ринкового господарства у Франції. Парцелярна система. Становлення економіки лихварського типу. Теорія трьох факторів виробництва Ж.Б.Сея. Ж.Б.Сей та Ф.Бастіа про ринкову економіку.

Завершення класичної політичної економії у працях Дж.С.Мілля.

Формування ринкового господарства в Німеччині. Причини економічного відставання. Особливості промислового перевороту та становлення великої промисловості в Німеччині. Роль держави у формуванні ринкового господарства. Зародження системи національної політичної економії в Німеччині. Ф.Ліст про «індустріальне виховання нації». Історична школа. Етапи розвитку та особливості дослідження національного господарства. Критика класичної школи. Ідеї інституціоналізму в концепціях представників історичної школи. Теорії державного регулювання економіки. Виникнення соціального напрямку в німецькій політичній економії.

Марксистська економічна теорія. Основні проблеми "Капіталу" К.Маркса. Марксизм і сучасність.

5.6. Господарство та економічна думка країн Західної Європи на етапі монополістичного розвитку ринкової економічної системи (70-ті рр. XIX ст. - початок XX ст.)

Нові тенденції у розвитку господарства. Перехід від системи вільної конкуренції до монополії. Структурні зміни в економіці. Зміни зовнішньої політики провідних держав. Економічна експансія.

Маржиналістська революція та її зв'язок зі змінами у світовому господарстві. Австрійська школа граничної корисності (К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк).

Формування неокласичної традиції в політичній економії. Кембрідзька школа. Економічна теорія А.Маршалла.

Американська школа маржиналізму. Теорії «статистики» й «динаміки», «граничної продуктивності» Дж. Б. Кларка.

5.7. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)

Економічні передумови та сутність реформ 1848 р. та 1861 р. Основні напрямки ринкового розвитку українських земель в другій половині XIX ст. Завершення промислового перевороту, виникнення акціонерних товариств та монополій. Формування банківської системи. Роль держави у регулюванні економіки. Колоніальний характер української економіки.

Особливості розвитку економічної думки в останній третині XIX ст. Вплив ідей німецької історичної школи на розвиток теоретичних досліджень в Україні. Марксистська течія в українській економічній думці. М.Зібер. Проблеми ринкового розвитку у працях І.Вернадського, С.Подолінського.

Київська психологічна школа. Економічні погляди М.Бунге та його послідовників. Становлення інституціональної наукової традиції в українській економічній думці. Формування неокласичного напрямку. Теорія цінності та економічної кон'юнктури М.Тугана-Барановського. Економіко-математичні дослідження С.Слуцького. Місце української економічної думки в світовій економічній теорії.

5.8. Світове господарство та економічна думка на початку XX-го ст.

Завершення формування світового господарства. Нові явища в соціально-економічному житті провідних країн світу на початку XX ст. та посилення державно-монополістичних тенденцій. їх відображення в теоріях імперіалізму (Дж.А.Гобсон, Р.Гільфердинг, В.Ленін) та концепціях ринку недосконалої (Дж.Робінсон), монополістичної (Е.Чемберлін) та ефективної конкуренції Й.А.Шумпетера.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. та її вплив на розвиток капіталістичних країн. Становлення різних систем макроекономічного регулювання. Виникнення кейнсіанства. Теоретична система Дж.М.Кейнса. Дж.М.Кейнс про причини порушення ринкової рівноваги. Економічна програма Дж.М.Кейнса. Державне регулювання економіки. Основні важелі

державного впливу на економіку. Розповсюдження кейнсіанства і його особливості в різних країнах.

Німецький варіант реформування економіки. Примусова монополізація промисловості. Регулювання трудових відносин. Мілітаризація економіки і її роль в господарському відродженні Німеччини.

Виникнення й загальна характеристика неолібералізму. Лондонська (Ф.Хайек), фрайбурзька (В.Ойкен, А.Мюллер-Армак, Л.Ерхард), паризька та чиказька (М.Фрідмен) школи. Неоліберальні теорії державного регулювання економіки.

Інституціональний напрям економічної думки як обґрунтування соціального контролю суспільства над економікою. Соціально-психологічний інституціоналізм Т. Веблена; соціально-правовий інституціоналізм Дж. Р. Коммонса; кон'юктурно-статистичний інституціоналізм В. Мітчелла.

5.9. Тенденції розвитку національних економічних систем та основні напрями економічної думки в глобальному середовищі (50-ті рр. XX ст. - початок XXI ст.)

Науково-технічний прогрес та його вплив на розвиток світової системи господарства. Інтернаціоналізація та інтеграційні чинники розвитку світової системи господарства. Основні напрями розвитку економічної думки у повоєнний період. Кейнсіанство та кейнсіансько-неокласичний синтез. Поглиблення кризових явищ у 70-80-ті роки XX ст. та їх причини. Криза некейнсіанської макроекономічної теорії та стабілізаційної політики. Актуалізація неокласики в економічній думці. Неолібералізм та неоконсерватизм. Монетаризм як основна школа сучасної неокласики. Нео- та посткейнсіанство. Розвиток неоінституціоналізму. Праці Д.Норта, Д.Аджемоглу. Теорії трансакційних витрат та прав власності Р.Коуза. Концепції технологічного детермінізму. Теорія "стадій економічного зростання" У.Росту, концепції індустріального суспільства П.Дракера, Р.Арона, Дж.Гелбрейта. Футурологічні теорії Д.Белла, А.Тоффлера.

Сучасна нобелівістика. Лауреати Нобелівської премії з економіки. Основні напрями досліджень нобелівських лауреатів.

5.10. Господарство та економічна думка України в умовах командно-адміністративної економічної системи та відновлення основ ринкової системи господарства (20-ті рр. XX ст. - початок XXI ст.)

Нова економічна політика (неп). Методологічні дискусії 20-х рр. Теорія "довгих хвиль" М.Кондрат'єва. Формування командно-адміністративної економічної системи. Спроба створити основи цілісної системи політичної економії соціалізму. Внесок українських економістів у розвиток економічної теорії.

Розбудова національної економіки в умовах незалежності, її ринкова трансформація. Труднощі й прорахунки у формуванні національної моделі ринкового розвитку.

Розділ 6. Економічна інформатика та комп'ютерна техніка

6.1. Економічна інформатика

Загальні властивості економічної інформації.

Характеристика та класифікація систем обробки економічної інформації.

Класифікація та основні характеристики операційних систем.

Статистика результатів виробництва продукції та послуг, товарного та фінансових ринків, цін та ціноутворення на макрорівні.

Основні статистичні характеристики рівня та вартості життя.

Методика використання статистичних функцій в економічних дослідженнях.

Сутність та методи економічного аналізу.

6.2. Комп'ютерна техніка

Комп'ютерні мережі. Глобальна комп'ютерна мережа INTERNET.

Правила побудови схем алгоритмів. Програмування обчислень лінійної, розгалуженої та циклічної структур.

Робота з базами даних у середовищі систем табличної обробки інформації.

Інтелектуальні інформаційні системи.

Інформаційне забезпечення системного аналізу.

Новітні інформаційні технології та схеми розвитку інформаційних систем.

Основи комп'ютерних технологій та їх застосування в економіці.

6.3. Методи прогнозування розвитку економіки.

Методи короткої, середньо-, та довгострокового економічного прогнозування.

Методи та моделі прогнозування економічної динаміки. Методи прогнозування науково-технічного прогресу.

Прогнозування економічних показників в середовищі систем табличної обробки даних.

Роль програмування в управлінні.

Принципи реалізації системи соціально-економічного прогнозування.

Література

Аджемоглу Д., Робінсон Дж. А. Вузкий коридор. Держави, суспільства і доля свобод
К : Наш формат, 2022. 520 с.

Аджемоглу Д., Робінсон Дж. А. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності: пер. з англ. К : Наш формат, 2022. 440 с.

Азьмук Л.А., Задорожна Н.В. Мікроекономічна теорія виробництва та витрат: Навч.метод, посібник для самост. вивч. Диск. К.: КРІЕУ, 2004. 199 с.

Аріелі Д. Передбачувана ірраціональність. К.: Вид-во Старого Лева, 2018. 304 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка. Навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. К.: Атіка, 2009. 368 с.

Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Макроекономіка: підручник 4е вид., перероб. і доп. К., 2008. 743 с.

Базилевич В.Д., Базилевич К.С, Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 4-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 743 с.

Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі: пер. с англ. К.: Основи, 2001. 670 с.

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. Т.2: Ігри обміну. К.: Основи, 1997. 585 с.

Вітлінський В.В. Моделювання економіки: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 408 с.

Задорожна Н.В. Мікроекономічна теорія виробництва і витрат: Павч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 219 с.

Злупко С.М. Історія економічної теорії. К.: Знання. 2005. 719 с.

Івашина О.Ф., Олексієнко Р.Ю., Івашина С.Ю. Макроекономіка: навчальний посібник для самостійної роботи і контролю знань. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2014. 100 с.

Історія економічних учень: Підручник.: У 2ч. Ч. 1,2 За ред. В.Д.Базилевича. К.: Знання, 2005.

Калініченко О. В., Плотник О. Д. Макроекономіка. Практикум: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 656 с.

Клименко О.Ф., Головка Н.Р., Шарапов О.Д. Інформатика та комп'ютерна техніка: навч. метод. посібн. К., 2002.

- Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України: Навч. посібник. К: КНЕУ, 2004. 431 с.
- Левітт С.Д., Дабнер С. Дж. Суперфрікономика. Пер. з англ. К.: Наш формат, 2018. 288 с.
- Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Макроекономіка. Львів: Просвіта, 1997.
- Макроекономіка: базовий електронний текст лекцій. / Укладачі: проф. Малий І.Й., проф. Радіонова І.Ф., доц. Куценко Т.Ф., доц. Федірко Н.В. та ін. К.: КНЕУ, 2017. 200 с. URL: http://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/mdu/disciplines_of_bachelor_level_mdu/macroeconomics
- Манків Грегори М. Макроекономіка. Підручник для України. Пер з англ. К.: Основи, 2000. 578 с.
- Маршалл А. Принципи економічної науки: реф. підр. Укладач Фещенко В.М. К.: АДУМК Центр", 2001. 211 с.
- Норт Д., Валліс Д., Уейнгест Б. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії пер. з англ. К.: Наш формат, 2017. 480 с.
- Островерх П., Панчишин С. Аналітична економія. Макроекономіка і мікроекономіка. Підручник. Книга 1. Макроекономіка. К.: Апріорі, 2020. 648 с.
- Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. Видання друге, стереотипне. К.: Либідь, 2000. 358 с.
- Панчишин С. Макроекономіка. Навч. посібник. К.: Апріорі, 2022. 524 с.
- Райнерт Е.С. Як багаті країни забагатіли і чому бідні країн залишаються бідними. К.: Наш формат, 2020. 444 с.
- Савченко А.Г. Макроекономіка. Навч.метод, посібник для самоств. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 1999.
- Савченко А.Г. Макроекономіка. Підручник. К.: КНЕУ, 2005. 441 с.
- Солонінко К. С. Макроекономіка : навч. посіб. К. :«Центр учбової літератури», 2015. 200 с.
- Талеб Н. Н. Обдурені випадковістю. Незрима роль шансу в житті та бізнесі. Пер. з англ. К.: Наш формат, 2022. 768 с.
- Талеб Н.Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. Пер з англ. 2е вид. К.: Наш формат, 2021. 392 с.
- Тимочко Н.О. Економічна історія України. К.: КНЕУ, 2005. 204 с.
- Трансформаційна економіка: Навч. посібник Савчук В.С., Зайцев Ю.К. та ін.К.: КНЕУ, 2006.
- Фещенко В.М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства із праць економістів України другої половини ХІХ початку ХХ ст. К.: КНЕУ, 2003. 187 с.
- Шумпетер І. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. К.: Видавництво Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. 244 с.
- Abel Andrew B., Bernanke Ben S., and Croushore Dean. Macroeconomics. 10 ed. (2020).
- Aghion P., Howitt P. Economic Growth. MIT Press, 2009. 520 p.
- Blanchard Olivier. Macroeconomics (8th Edition) (2020, Pearson)
- Mankiw Gregory N. Macroeconomics. 11 ed. (2022).
- Mitchell William L., Wray Randall, Watts Martin. Macroeconomics. Red Globe Press, 2019. 600 p.
- Romer D. Advanced Macroeconomics. 5nd ed. 2018. 576 p.
- Weil D. Economic Growth. 3d ed. Routledge, 2014. 586 p.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Підсумкові оцінки за складений іспит базуються на результатах перевірки комплексного тестового завдання. Максимальна кількість балів, яку абітурієнт може

отримати, складає 200. До протоколів іспиту додаються аркуші письмових відповідей студентів, кожен з яких має бути ними підписаний.

Кожний екзаменаційний білет включає 3 завдання. Структура оцінки наведена у таблиці нижче.

Структура оцінки

№ завдання	Вид завдання	Кількість завдань	Максимальна оцінка за 1 завдання	Разом
1	Тест	12	10	120
2	Задача	2	20	40
3	Теоретичне завдання	2	20	40
Усього				200

Кожне тестове завдання передбачає одну вірну відповідь з декількох запропонованих. За правильну відповідь нараховується 10 балів. Неправильна відповідь, а також частково правильна відповідь (якщо із передбачених декількох відповідей зазначені не всі або замість однієї відповіді зазначено додаткову неправильну відповідь) – 0 балів. Тестові завдання 4 та 5 оцінюються у 0 балів, якщо, навіть за умови зазначення правильної відповіді, не наведено розрахунку цієї правильної відповіді.

Кожна задача передбачає 1 правильну відповідь із декількох запропонованих. Для отримання оцінки 20 балів необхідно навести розгорнуте рішення задачі. За відсутності розгорнутого рішення, навіть якщо вказана правильна відповідь, виставляється 0 балів. Неповне рішення, відповідно, оцінюється в межах 0-20 балів.

Теоретичне завдання оцінюється за 20-бальною шкалою (див. таблицю нижче).

Кількість балів	Критерій оцінювання
20	Питання розкрито повно і точно, наведені необхідні визначення, показано знання дискусійних питань з розглянутої проблеми, показана авторська позиція, наведено зв'язок з практикою, матеріал викладено грамотно та стилістично правильно, у логічній послідовності
18	Питання розкрито повно і точно, наведені необхідні визначення, показана авторська позиція, наведено зв'язок з практикою, матеріал викладено грамотно та стилістично правильно, у логічній послідовності
16	Питання розкрито повно, наведені необхідні визначення, наведено зв'язок з практикою, матеріал викладено грамотно та стилістично правильно, але недостатньо послідовно, мають місце певні неточності
14	Питання розкрито повно, наведені необхідні визначення, наведено зв'язок з практикою, матеріал викладено з деякими граматичними та/або логічними помилками
12	Питання розкрито не повністю, відсутні деякі визначення, наведено зв'язок з практикою, матеріал викладено з деякими граматичними та логічними помилками

10	Питання розкрито не повністю, відсутні деякі визначення, не показано зв'язок з практикою, матеріал викладено з деякими граматичними та логічними помилками
8	Питання розкрито не повністю, відсутні деякі визначення, не показано зв'язок з практикою, матеріал викладено з багатьма граматичними та логічними помилками
6	Питання не розкрито, відсутні визначення, не показано зв'язок з практикою, матеріал викладено з багатьма граматичними та логічними помилками
4	Текст відповіді має певну логіку та послідовність, але не пов'язаний із завданням
2	Наявний певний текст, який характеризується відсутністю послідовності та логіки викладення, не пов'язаний з завданням
0	Відповідь відсутня

Предметна комісія на закритому засіданні обговорює результати іспиту і виносить рішення про остаточні оцінки за 200-бальною системою на підставі загальної кількості балів, отриманих кожним абітурієнтом. Вони затверджуються усіма членами предметної комісії і заносяться до протоколу. Внесення поправок до протоколу є неприпустимим.

Абітурієнти, які набрали не менш ніж 100 балів, допускаються до участі у конкурсі для вступу на навчання в аспірантурі за обраною спеціальністю.

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

ВСТУПНИЙ ІСПИТ ДО АСПІРАНТУРИ З ЕКОНОМІКИ

Факультет: економічний

Спеціальність: 051 Економіка

Форма навчання: денна/заочна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): третій (доктор філософії)

БІЛЕТ №1

Завдання 1. Вибрати тільки одну правильну відповідь (кожна вірна відповідь - 10 балів)

1. Основні види доходів Адам Сміт поділяє на

- А) Зарплату, прибуток і ренту відповідно трьом факторам виробництва - праці, капіталу і землі
- Б) Зарплату, прибуток, ренту та відсоток на капітал
- В) Заробітну плату, підприємницький дохід, доходи від капіталу та податки як дохід держави
- Г) Заробітну плату, прибуток, позичковий відсоток
- Д) Дивіденд, відсотки на капітал, торговий прибуток

2. Натуральне господарство відрізняється від товарного тим, що

- А) В натуральному господарстві створюються екологічно чисті блага
- Б) Продукти натурального господарства не призначені для обміну
- В) В товарному виробництві створюються більш якісні блага
- Г) Продуктивність праці в натуральному господарстві завжди вище, ніж в товарному
- Д) В натуральному господарстві виробники не отримують прибутків

3. Домашні господарства в ринковій економіці є

- А) Покупцями економічних ресурсів
- Б) Власниками економічних ресурсів
- В) Виробниками товарів і послуг
- Г) Споживачами економічних ресурсів
- Д) Продавцями товарів і послуг

2. Чому дорівнює величина депозитів в банку, якщо норма обов'язкового резерву становить 12,5%, а величина обов'язкових резервів банку дорівнює 20 млн. грн.?

А) 15 млн. грн.   Б) 85 млн. грн.   В) 115 млн. грн.   Г) 140 млн. грн.   Д) 160 млн. грн.

Завдання 3. Розкрийте зміст поняття (найбільш повна відповідь - 20 балів)

1. Рівновага споживача.

2. Бюджетний дефіцит.

Голова предметної комісії

Володимир СОБОЛЄВ

Затверджено на засіданні приймальної комісії (протокол № 2 від 15 квітня 2024 р.)

Відповідальний секретар
приймальної комісії

Сергій ЄЛЬЦОВ